

УДК 378.1

Воробйова Євгенія Вячеславівна, здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами, асистент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Коло наукових інтересів: психолого-педагогічні аспекти підготовки сучасного менеджера з адміністративної діяльності в умовах післядипломної освіти.

УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРО СТИЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано відмінності в уявленні студентів управлінських та інженерних спеціальностей про стильові характеристики управлінської діяльності. Розглянуто особливості ставлення до управлінської діяльності майбутніх менеджерів та інженерів-керівників у контексті професійної спрямованості.

In clause differences in representation of students by administrative and engineering specialties about style characteristics of administrative activity are analyzed. Features of the attitude to administrative activity of the future managers and engineers-heads, in a context of a professional orientation are considered.

Актуальність дослідження зумовлена сучасним динамічним розвитком суспільства та появою нових можливостей для розкриття професійного потенціалу сучасного фахівця у будь-якій галузі, зокрема управлінській. Тому ретельного розгляду потребує питання щодо розвитку суб'єкту професійної управлінської діяльності в процесі самовдосконалення, формування індивідуального стилю діяльності, що сприятиме підвищенню професіоналізму та компетентності. У свою чергу, модернізація системи професійної підготовки менеджерів та інженерів-керівників надасть можливість вирішити цю проблему як на рівні базової, так і в умовах післядипломної вищої освіти.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми формування та розвитку управлінських умінь та навичок у майбутніх інженерів, а також стилю професійної діяльності менеджера в процесі професійної підготовки свідчить, що вони мають психолого-педагогічну спрямованість. Так, проблемі підготовки інженерів до майбутньої управлінської діяльності присвячено роботи Л. Товажнянського, О. Романовського та О. Пономарьова. Підготовку менеджерів у контексті розвитку стилю професійної

діяльності досліджували у своїх працях Б. Будзан, Д. Дзвінчук, В. Денисюк, В. Козаков, В. Зола, В. Капітанець та ін.

Більшість учених наголошують на необхідності модернізації вищої освіти відповідно до соціально-економічних вимог сучасності. Це стосується не лише підвищення рівня управлінської освіти та формування професіональних менеджерів, але й технічної освіти у контексті формування та розвитку в майбутніх інженерів умінь та навичок управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу

Проблема стильових характеристик управлінської діяльності складає один з напрямів реалізації концепції Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» з проблеми підготовки національної гуманітарно-технічної еліти. Згідно з цією концепцією, професійна підготовка студентів вищого технічного навчального закладу освіти до майбутньої управлінської діяльності розглядається у контексті формування особистісних характеристик інженера-керівника як професіонала управління та підготовки менеджерів для промислових підприємств, установ та організацій різних

форм власності. Це вимагає особистісно-орієнтованого підходу до навчально-виховного процесу в цілому; ефективного психолого-педагогічного забезпечення професійної підготовки студентів інженерних спеціальностей та структурування змісту професійної підготовки менеджерів.

Загалом, ефективність формування індивідуального стилю професійної діяльності у процесі професійної підготовки, в першу чергу, залежить від уявлень студента про майбутню професійну діяльність та про його роль як суб'єкту цієї діяльності. У такому контексті, як зазначає О. Романовський, «психолого-педагогічні знання стають нагальною необхідністю, предметом підвищеного попиту» [2, с. 223]. Актуалізація наведеної тези у системі управлінської підготовки майбутніх інженерів-керівників та фахової підготовки майбутніх менеджерів полягає в усвідомленні студентами змісту та характеру управлінської діяльності. Тому, на думку О. Романовського, «...уявляється доцільним спрямовувати зміст зусиль з управлінської підготовки інженерів на належну психолого-педагогічну підготовку, на прищеплення їм педагогічних знань і психологічної культури тощо» [2, с. 224].

Реалізація цих завдань можлива в рамках заповнення у навчально-виховний процес дисциплін відповідного змісту. Зокрема, у нашому дослідженні було розглянуто дисципліну «Управління розвитком соціально-економічних дисциплін», мета якої, згідно з навчальною програмою, сформувані у студентів систему знань поняття про динамічний характер функціонування соціально-економічних систем і про необхідність ефективного управління їх розвитком, сформувати вміння і навички, пов'язані з управлінням.

З метою аналізу уявлень про стильові характеристики управлінської діяльності у майбутніх менеджерів та інженерів-керівників у процесі вивчення означеної дисципліни було розглянуто тему «Лідерство і керівництво. Стили керівництва». У процесі вивчення теми було проаналізовано сутність та зміст понять «лідерство» та «керівництво», їх спільні й відмінні риси, детально розглянуто розвиток стилів керівництва. Важливим моментом була конкретизація поняття «стиль керівництва» як сукупності навичок, способів, прийомів або методів, за допомогою яких суб'єкт управлінської діяльності реалізує свій вплив на підлеглих та реалізується, власне, у самій діяльності.

Обговорення проблемних питань означеної тематики викликало не аби яку зацікавленість з боку студентів. По-перше, було проаналізовано поняття «стиль керівництва» у власному формулюванні студентів. По-друге, для конкретизації знань з питання типології стилів студентам як інженерних, так і управлінських спеціальностей було запропоновано такі питання [5, с. 383]:

1. Стиль керівництва, спрямований на участь членів колективу в обговоренні важливих питань його функціонування, – це:

- а) демократичний;
- б) автократичний;

- в) ліберальний;
- г) бюрократичний.

2. Стиль, при якому керівник сам визначає групові цілі, сам приймає рішення, – це:

- а) демократичний;
- б) автократичний;
- в) ліберальний;
- г) бюрократичний.

3. Стиль управління, за яким керівники всіх рівнів займають своє місце у структурі управління організацією і мають право на виконання даних їм повноважень, – це:

- а) демократичний;
- б) автократичний;
- в) ліберальний;
- г) бюрократичний.

Діагностика знань показала, що 64 % опитаних студентів управлінських спеціальностей та 22 % інженерних спеціальностей мають загальне уявлення про стиль керівництва як характеристику управлінської діяльності та можуть дати визначення цьому феномену. Так, студенти-інженери визначили стиль керівництва як спосіб впливу на працівників, що зводиться до покарання або винагороди. Студенти-менеджери визначили стиль керівництва як сукупність прийомів, що керівник застосовує до персоналу задля організації їх спільної діяльності.

Таким чином, студенти, у першу чергу, розглядають стиль керівництва як засіб для реалізації прямої дії суб'єкту управлінської діяльності. При цьому, об'єкт на який ця дія спрямована, у їх уявленні це соціальна система, а саме – персонал. У такому контексті сутність процесу управління як цілісної системи взаємодії суб'єкту та об'єкту в рамках зворотного зв'язку втрачається, оскільки йдеться лише про прямий зв'язок.

Конкретизувати певний стиль, наприклад з типології К. Левіна, змогли 76 % студентів управлінських спеціальностей та 47 % студентів інженерних спеціальностей. Такі показники свідчать, що уявлення про стильові характеристики керівника, зокрема менеджера, у студентів інженерних спеціальностей сформовані стихійно в процесі їх нетривалої трудової діяльності або ж на основі знань отриманих самостійно. Студенти ж управлінських спеціальностей показали більшу обізнаність, адже отримання ними управлінських знань проходило в процесі професійної підготовки.

Характерними ознаками авторитарного керівника, за визначенням студентів, є відчуження та відособленість від підлеглих. Демократичного керівника усі охарактеризували як особистість, що прагне до колективної діяльності із підлеглими за всіма напрямками діяльності організації. Із визначенням ліберального стилю керівництва виникли певні труднощі, оскільки студенти плутали цей стиль із демократичним.

Тож, з метою сформувані уявлення студентів-інженерів та студентів-менеджерів щодо поняття «стилів керівництва», їх характеристик та відмінностей відповідно до типології, було проаналізовано

теоретичний матеріал, опрацьовано ряд ситуаційних та аналітичних вправ.

У процесі вивчення питання стилів керівництва та лідерства студентам було запропоновано для детального розгляду та аналізу типологію стилів керівництва за К. Левіном, який вперше дослідив її у 30-х рр. минулого століття.

Свою типологію учений розробив на основі дослідження стилів лідерства і виділив, відповідно, авторитарний (автократичний), демократичний та ліберальний стиль.

Коротка характеристика означених стилів наведена нижче.

Таблиця 1

Типологія стилів керівництва (за К. Левіном)

Параметри взаємодії керівника з підлеглими	Стиль керівництва		
	Авторитарний (автократичний)	Демократичний	Ліберальний
Прийоми ухвалення рішень	Одноосібно вирішує питання	Перед ухваленням рішення радиться з підлеглими	Чекає вказівок від керівництва або рішення нарад
Спосіб доведення рішень до виконавців	Наказує, розпоряджається, командує	Пропонує, просить, переконує	Просить, благає
Розподіл відповідальності	Бере на себе або перекладає на підлеглих	Розподіляє відповідальність згідно з переданими повноваженнями	Знімає з себе будь-яку відповідальність
Ставлення до ініціативи	Пригнічує повністю	Заохочує, використовує на користь справи	Віддає ініціативу в руки підлеглих
Ставлення до підбору кадрів	Його лякають кваліфіковані працівники й він намагається їх позбутися	Добирає ділових, грамотних працівників	Не займається набором працівників
Самооцінка професійної компетентності	Все знає – все уміє	Постійно підвищує свою кваліфікацію, враховує критику	Поповнює свої знання і заохочує цю рису у підлеглих
Стиль спілкування	Тримає дистанцію, не товариський	Дружно налаштований, любить спілкування	Боїться спілкування, спілкується з підлеглими тільки за їх ініціативою
Характер відносин з підлеглими	Диктується настроєм	Рівна манера поведінки. Постійний самоконтроль	М'який, поступливий
Ставлення до дисципліни	Прихильник формальної жорсткої дисципліни	Прихильник розумної дисципліни, здійснює диференційований підхід до людей	Вимагає формальної дисципліни
Ставлення до санкцій	Вважає покарання основним методом стимулювання, заохочує «улюбленців» тільки у свята	Використовує різні види стимулів постійно	Використовує різні види стимулів постійно

У своїх дослідженнях К. Левін виділив також характеристики управлінської діяльності керівника відповідно до означених стилів керівництва. Згідно з його теорією, авторитарний керівник схильний до одноосібного керівництва; надмірної централізації влади; особистого вирішення абсолютної більшості питань; свідомого обмеження контактів з підлеглими. Керівник із демократичним стилем це людина, яка прагне делегувати повноваження; залучає підлеглих до визначення цілей та прийняття рішень; створює необхідні для виконання роботи передумови та справедливо оцінює зусилля. Керівник ліберальної спрямованості відрізняється безініціативністю і постійним очікуванням вказівок та небажанням приймати на себе відповідальність за рішення і їх наслідки.

Аналіз теоретичного матеріалу дозволив сформулювати у студентів базовий набір знань з означеного питання. У процесі опрацювання ситуаційних та аналітичних вправ було реалізовано задачі з набуття практичних умінь та прийомів реалізації відповідного стилю керівництва у різних умовах, залежно від специфіки організації.

У результаті вивчення теми було реалізовано поставлену мету – сформовано уявлення студентів-інженерів та студентів-менеджерів про стильові характеристики управлінської діяльності.

Аналіз результатів діагностики знань на початковому та завершальному етапах вивчення дисципліни «Управління розвитком соціально-економічних систем наведено нижче.

Таблиця 2

Результати діагностики уявлень про стильові характеристики управлінської діяльності

Критерій	Студенти-інженери, %		Студенти-менеджери, %	
	початковий етап	завершальний етап	початковий етап	завершальний етап
Визначення стилю керівництва	22	83	64	95
Знання типології стилів	47	89	76	97

Аналіз наведених даних свідчить, що рівень сформованості уявлень про стильові характеристики управлінської діяльності у майбутніх інженерів-керівників та в майбутніх менеджерів зріс у процесі вивчення дисципліни. Рівень сформованості знань про стиль керівництва та його типологію у студентів-інженерів та студентів-менеджерів значно відрізняється на початковому етапі вивчення дисципліни, що зумовлено специфікою фахової підготовки.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі

З огляду на вищевикладене, слід зауважити, що студентам-інженерам та студентам-менеджерам

необхідно надати цілісне уявлення про зміст управлінської діяльності, її особливості залежно від специфіки організації, конкретизувати їх функції та задачі як суб'єкту управління.

Перспективним напрямом слід визначити подальші дослідження розглянутої проблеми у контексті другої вищої освіти з менеджменту як форми підвищення кваліфікації керівників та менеджерів різних ланок управлінської ієрархії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будзан Б. Бізнес-школа в умовах загострення конкуренції на ринку освіти в галузі менеджменту / Б. Будзан // Вища школа: науково-практичне видання. – 2005. – № 2. – С. 42-49.
2. Романовський О. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: Монографія / Олександр Романовський. – Харків: Основа, 2001. – 312 с.
3. Басва О. Основи менеджменту: практикум: Навч. посібник / О. Басва, Н. Новальська, Л. Згалат-Лозинська. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 524 с.